

Smaastykker

Forbudet af 4. oktober 1775 mod eksport af våben til de amerikanske oprørere

Af

Aa. Rasch

At begivenheder i samtiden ofte kan friste historikere til at søge analoge fænomener i fortiden, er ikke noget ukendt — gang på gang er inspirationen til vigtige undersøgelser opstået på denne vis.

Den store amerikanske våbenhjælp til Europa under og efter den anden verdenskrig har fremkaldt en sådan reaktion hos en belgisk forsker, Albert de Dorlodot, der er blevet tilskyndet til at undersøge et ældre tilfælde af våbenhjælp — nemlig da det europæiske fastland hjalp de oprørske amerikanske kolonier med våben til deres kamp mod England. Det kan han have så meget mere grund til, som netop hans hjemland, Belgien, var en af de stater, der leverede flest våben til amerikanerne før det tidspunkt, da Frankrig og Spanien åbent greb ind på oprørernes side.

Da leverancer af våben og andre nødvendigheder til krigsførelsen måtte foregå meget stilfærdigt, er det overordentligt vanskeligt at nå til klarhed over transaktionerne, der kun har sat sig ringe spor i officielle dokumenter og følgelig ikke er lette at følge i arkivernes dokumenter. Den belgiske forsker har derfor måttet benytte ikke blot sit hjemlands, men også engelske, franske, østrigske, svenske og danske arkiver. Undersøgelserne er hidtil resulteret i nogle mindre artikler, medens en sammenfattende skildring endnu er under udarbejdelse¹.

¹ Dorlodot: «L'aide Belge aux insurgents Américains (1774—1782)». (Extrait des annales du XXXIVme congrès de la fédération archéologique

Men allerede de små artikler giver et billede af, hvordan våbenleverancerne fandt sted i oprørets første år. Et kort resumé af Dorlodots resultater skal derfor meddeles.

Da oprøret brød ud i 1775, var der i kolonierne ingen fabrikation af våben, krudt eller andre militære fornødenheder. I årene før havde amerikanerne indskrænket sig til passiv modstand, skattenægtelser og lignende kampmåder. Ved et i december 1774 udstedt forbud mod import af engelske varer og et senere forbud mod eksport af egne produkter ville de ramme England økonomisk, føre handelskrig. Der var ikke tale om krigsforberedelser, herunder større indkøb af våben, før de første skud mod englændere var faldet. — Dog havde allerede i sommeren 1774 nogle amerikanske skippere for privat regning opkøbt våben og krudt i Amsterdam, der dengang var et af Europas centre for handel med våben, og ligeledes på de vestindiske øer. Da indkøbene i Amsterdam tog til i vinteren 1774—75, greb den engelske regering ind og erklærede over for de søfarende nationer, at de engelske krigsskibe i amerikanske farvande havde ordre til at opbringe alle skibe, der uden engelsk tilladelse førte krigsfornødenheder til kolonierne.

Mangelen på våben og ammunition var derfor overordentlig stor i kolonierne, da fjendtlighederne var begyndt i foråret 1775. Soldaterne måtte møde med deres egne geværer, og i sommeren 1775 konstaterede George Washington, der da var udnævnt til øverstbefalende, at der kun var krudt til 9 skud pr. mand. Det andet hold indkaldte, der mødte i slutningen af 1775, havde ikke engang geværer. Det er derfor forståeligt, at Kongressen måtte gribe til særlige forholdsregler for at skaffe våben til den krig, som nu var en kendsgerning. Et vigtigt skridt i så henseende var, at den i juli 1775 vedtog, at alle skibe, der bragte krigs-

et historique de Belgique, Verviers, 1951), «Les ports d'Ostende et de Nieuport et les fournitures d'armes aux insurgents américains 1774—1782» (i Communications de l'Académie de Marine de Belgique, Tome VII, 1953) og «Les journaux des Antilles à l'époque de la guerre de l'indépendance américaine» (i Annales de la Fédération historique et archéologique de Belgique, 35me congrès, Courtrai 1955).

materiel, til gengæld skulle få tilladelse til at købe amerikanske varer for et tilsvarende beløb. Man ville herved udnytte den kendsgerning, at de europæiske kolonier på øerne i Det karibiske Hav havde lagt deres økonomi eensidigt an på dyrkning af varer som sukker, kaffe, tobak og indigo, der alle kunne sælges for gode priser i Europa, men havde forsømt produktionen af almindelige levnedsmidler, således at de i større eller mindre grad var afhængige af tilførsler fra de 13 kolonier på det amerikanske fastland, da de europæiske moderlande havde svært ved at forsyne dem med disse varer.

Den engelske regering havde som nævnt fra oprørets begyndelse haft blikket åbent for, at amerikanerne for enhver pris måtte hindres i at få våbentilførsler. Allerede i februar 1775 opnåede den, at Hamburgs senat forbød udførsel af krigsvigtige varer til oprørerne, i marts fulgte Portugal og Nederlandene — omend modstræbende — efter, den 15. august Begge Sicilier.

Nederlandene havde hidtil indtaget stillingen som den største våbenhandlarnation i Europa. Forbudet ramte derfor dem og navnlig Amsterdam ubehageligt, og det har vel næppe glædet hollænderne, at andre nationer i det skjulte fortsatte handelen, der uden tvivl har været ganske indbringende. Her i Amsterdam erfarede i alt fald den engelske gesandt, at våbenpartier fra Belgien sendtes over Ostende med foregivende af, at de skulle til Lissabon. Den engelske gesandt i denne by så derimod ikke noget til de pågældende skibe. Dorelodot har i toldbøgerne fra Ostende fundet, at mængden af våben, der som transitvarer passerede byen, steg fra ca. 11.000 pund i 1772 til ca. 81.000 pund i 1775, 184.000 pund i 1776 og ikke mindre end 662.000 pund i 1777. Det er derimod ikke så klart, hvilke skibe der bortførte våbnene, da manges last kun angives summarisk som jernvarer. Det kan desuden påvises, at eksporten fra den dengang uafhængige by Liège (der styredes af en biskop) gennem de østrigske dele af Belgien har omfattet mindst 1.555 kanoner af forskellige kalibre, 74.000 kugler, 905 svingbasser og 29.000 geværer.

Hvilke veje våbnene fulgte, når de først havde forladt

Belgien, er mindre klart. Dog er det tydeligt, at en del af dem er sendt til Bordeaux, hvorfra de ad forskellige veje blev sendt til de franske og hollandske øer i Det karibiske Hav og derfra videre til de kæmpende oprørere¹. At Bordeaux i disse første år under oprøret havde en højkonjunktur, er sikkert. Man kan bl.a. se det af det usædvanligt velbevarede danske konsulatsarkiv fra denne by. I en indberetning til Kommercekollegiet den 23. august 1777 skildrer konsulen, Fritz de Lilliendahl, at Frankrigs handel med amerikanerne er blevet en kilde til rigdom for det og forarmelse for England. Amerikanske skibe, der enten sejler for Kongressens regning eller for privat, sælger deres varer til høje priser, og adskillige franske, spanske og hollandske skibe har også med held deltaget i denne trafik. Det har dog ikke været helt uden risiko, da et par skibe fra Bordeaux var blevet opbragt af englænderne, fordi de var lastet med ammunition. Deres papirer lød imidlertid på en fransk havn i Vestindien, og den franske regering krævede derfor at få dem udleveret. Konsulen beretter videre, at der ligeledes fandt en stor handel sted mellem de oprørske stater i Nordamerika og de franske karibiske kolonier, der skulle have forsyninger fra fastlandet. »L'ammunition de Guerre a fait un de principaux articles que les Colonies unies ont fait chercher icy et dont jusqu'au présent la sortie n'a pas été empêché —«. Dog var for et par dage siden et par amerikanske skibe blevet tvunget til at udlosse deres våben, efter at eksporten udtrykkeligt var blevet forbudt. Konsulen sluttede iøvrigt med at udtrykke håbet om, at også Danmark-Norge ville kunne drage fordel af disse gunstige omstændigheder ved at levere jern, stål, tovværk, sejldug o.a.²

M. Dorlodot har under sine besøg i København ikke lagt skjul på, at han også havde en vis mistanke til de dansk-norske skibe, der i disse år i stort tal sejlede på Vestindien. Selv om bevarede lister over ladninger fra København³ og sundtolds-

¹ Dorlodots anførte skrifter.

² RA., Konsulatsarkiv Bordeaux, aflevering 1958, kasse 1, pk. 1, brev nr. 78/1777.

³ RA., Generaltoldkammerets vestindiske kontors journalsager.

registrene i disse år er næsten påfaldende blottet for meddelelser om krudt- og våbenlaster, var den norske og svenske skærgård jo yderst velegnet til ulovlige omladninger af våben, der igen kunne være udlosset, for skibene gik ind til klarering og udlosning i St. Croix' eller St. Thomas' havne. Men det er ikke lykkedes at påvise noget tilfælde af våbensmugleri her.

Den danske regerings holdning under den amerikanske frihedskrig er blevet ret indgående behandlet af Edvard Holm, der skildrer A. P. Bernstorffs principielle stilling til oprøret og de store problemer for rigernes handel og søfart, der opstod, efter at Frankrig og Spanien i 1778 havde grebet ind i kampen¹.

Holm understreger navnlig, hvordan Bernstorff fulgte udviklingen efter fjendtlighedernes udbrud. Han var imidlertid lige så interesseret i udviklingen før dette tidspunkt. Dette afspejles i indberetningerne fra Danmark-Norges gesandt i London, Diede v. Fürstenstein, der med flid meddelte udviklingens faser, både i parlamentet, i regerings- og diplomatkredse og i den engelske presse, så snart han fik kendskab til dem².

Allerede i begyndelsen af året 1775 sendte Diede nyheder, der var foruroligende for danske interesser. I begyndelsen af februar havde den engelske premierminister, Lord North, således erklæret, at det blev nødvendigt at standse al handel på kolonierne³, og dette udvidedes snart til, at den engelske regering navnlig ville skride ind mod handel med kontrabande. I London gik der samtidig rygter om, at et svensk skib var på vej til Amerika med kanoner og ammunition⁴.

Bernstorff var allerede på dette tidspunkt overbevist om, at stridighederne mellem kolonierne og moderlandet ville udvikle sig til åben kamp, og han var også overbevist om, at det var Englands bestemte forsæt i så fald at standse deres handel

¹ E. Holm: Danmark-Norges Historie 1766—1808, II, 1, 294 ff og Hist. Tidsskr., 3. r., V (1866—67), 1 ff.

² T. eks. RA., Dep. for udenrigske anliggender, England, depecher fra London 1775 ³/₁, ²¹/₁ og ²⁵/₈.

³ Depeche fra London 1775 ³/₂.

⁴ Depeche fra London 1775 ⁷/₂.

med Europa. Dette gav han udtryk for i en skrivelse til gesandten i Paris, hvor han tilføjede, at man i London var overbevist om, at Frankrig ikke ville gribe ind, men han ønskede dog at vide, hvad gesandten mente om dette, og navnlig, hvordan folkestemningen i Frankrig var¹.

Den 21. februar indberettede Diede, at lord North nu i Overhuset havde fremsat et lovforslag om forbud mod handel mellem moderlandet og kolonierne. Dette gav anledning til, at Bernstorff i et svarbrev udviklede sit syn på situationen. Navnlig fremhævede han, at det eneste, der efter hans opfattelse ville kunne bringe England held i den forestående strid, var uenighed mellem kolonierne. I København, hed det videre, havde den engelske gesandt, de Laval, allerede meddelt, at de engelske skibschefer ved Amerikas kyst havde fået ordre til at opbringe alle skibe, som førte forbudte varer og »warlike stores« til kolonierne. Det sidste var en noget uklar formulering, men der skulle ikke svares på denne meddelelse. De danske vestindiske øers stilling ville dog komme til at lide under en afbrydelse af handelen, da de normalt importerede brænde og levnedsmidler fra New York².

I en skrivelse den 4. marts (undtagelsesvis på dansk) til generalguvernør P. Clausen i Dansk Vestindien videregav Bernstorff den engelske meddelelse og tilføjede, at skønt han ikke troede, at øernes beboere med egne skibe stod i handelsforbindelse med Nordamerika, ville han alligevel anmode om, at der blev truffet de fornødne foranstaltninger, så skade og ulempe for indbyggerne kunne undgås³.

Særlig klar var denne instruks ikke, og guvernør Clausen beklagede sig da også senere i et brev til en af sine undergivne over, at der ikke var givet ham tydeligere ordrer, men at han havde måttet handle efter eget »begreb«⁴. Den 11. maj 1775 handlede han imidlertid efter sit »begreb«, idet han publicerede

¹ Dep. f. u. A., geheimregistratur 1775, s. 107v.

² Geheimregistratur 1775 s. 127v ff.

³ Ibid. s. 142r.

⁴ R.A., Den vestindiske guvernørs arkiv, P. Clausens kopibøger, bog over korrespondance med betjente o.a. 1777—81, brev af 1777 29/5.

den engelske erklæring¹. Noget direkte forbud mod eksport af våben indeholder plakaten ikke, men det ser ud til, at både Clausen og Bernstorff senere opfattede den som omtrent ensbetydende med et forbud.

Flere ubehagelige meddelelser fra London kom i en depeche fra Diede den 17. marts. Han havde talt med den engelske udenrigsminister, lord Suffolk, om ordrerne til de engelske skibschefer og herunder nævnt, at han ikke troede, at der var megen forbindelse mellem de danske øer og fastlandet. Hertil havde Suffolk svaret »roudement et un peu platement«, at den danske the kunne blive genstand for ordrens udførelse². Han kan vel have tænkt på, at den livlige indsmugling af the, som danske købmænd praktiserede til England, kunne blive udvidet til Amerika³. Et lyspunkt i samtalen var dog, at Suffolk erklærede, at visitation af skibe kun ville finde sted i amerikanske farvande⁴.

I marts 1775 underskrevs den engelske lov om handels-spærringen, og i april indløb meddelelse om, at Holland havde forbudt eksport af våben til Amerika⁵. Et tilsvarende forbud var endnu ikke udstedt her i landet, og regeringen tog ikke noget initiativ til at udstede det.

Overhovedet svækkedes for en tid interessen for begivenhederne i Amerika. Forholdene i Østeuropa og rustninger i Spanien, som man frygtede var indledningen til et spansk angreb på hollandske besiddelser, optog en overgang diplomaternes interesse⁶. Dertil kom for Danmarks vedkommende meddelelsen om, at dronning Caroline Mathilde natten mellem den 10. og 11. maj var død i Celle. Edv. Holm skildrer, hvilken følelse af lettelse budskabet vakte i danske regeringskredse⁷. For forholdet til England betød dødsfaldet imidlertid mulighed for nye vanskeligheder af formel eller reel karakter, og alt dette

¹ R.A., Den vestindiske regerings plakatbog 1744—91, s. 235 f.

² Depeche fra London 1775 17/3.

³ Om smugleriet af the, se: Rasch og Svestrup: *Asiatisk Kompagni i den florissante Periode 1772—1792* (1948), 109 f.

⁴ Depeche 1775 17/3.

⁵ Depecher fra London 1775 31/3 og 4/4.

⁶ T. eks. geheimregistratur 1775 s. 238r ff, s. 308v og 339v.

⁷ Danmark-Norges Historie 1765—1808, II, 1 (1905), 243 ff.

passede Bernstorff særdeles dårligt, da det var hans alvorlige og i denne tid stadigt gentagne ønske at nå til et bedre forhold netop til England¹.

Som et led i disse bestræbelser må det vel ses, at han i august lod Diede meddele den engelske regering den ordre, der i marts var givet guvernør Clausen. Diede rapporterede, at Suffolk erklærede sig meget tilfreds hermed².

Det var den 8. september. Men samtidig var forholdet mellem England og kolonisterne blevet yderligere skærpet. Der var opdaget et stort anlagt forsøg på at smugle geværer fra selve England til Amerika, og dette havde omsider fået den engelske regering til at offentliggøre en tidligere udarbejdet proklamation om, at amerikanerne var at betragte som oprørere. Samtidig standsede Portugal tre skibe med våben til Amerika, og Nederlandene havde netop fornyet forbudet mod eksport af våben³.

Det er formodentlig den amerikanske iver for at skaffe våben og den i almindelighed skærpede situation, der er baggrunden for, at den engelske regering nu omsider slog ind på en hårdere kurs over for Danmark. Den 17. september 1775 lod den nemlig sin resident i København, de Laval, overrække en note til Bernstorff. Den indledtes ganske vist med en tak for det forbud, der var udstedt i Vestindien, men fortsatte så, at den danske regering kunne give endnu et bevis på sin gode vilje ved at forbyde al anden eksport af artikler til krigsbrug. Videre hed det, at Laval havde erfaret, at oprørerne havde bestilt store mængder sadler o. a. krigsmateriel i Tyskland, som blev samlet i Hamburg og Altona, hvorfra det skulle vidertransporteres på danske skibe. Skrivelsen sluttede med den direkte trusel, at England ville behandle alle skibe uden skånsel, hvis de blev grebet i at bringe forsyninger til oprørerne⁴.

¹ T. eks. geheimregistratur 1775, s. 347r, 418v ff, m. fl. st.

² Geheimregistratur 1775, s. 587r, ordre til Diede af 22. 8. Depeche fra London 1775 8/9.

³ Depecher fra London 1775 25. 8., 5. 9. og 8. 9.

⁴ Laval til Bernstorff, D.f.u.A., alm. korrespondancesager V, pk. Vestindien I.

Den 19. september kommenterede Bernstorff de engelske krav i en længere skrivelse til Diede i London. Han skrev, at enhver fyrste havde ret til at kræve, at hans »allierede« (Danmark og England regnede stadig hinanden for allierede i henhold til den gamle traktat af 1670) ikke bringer hjælp til oprørske undersætter — »C'est dans ce sens effectivement la cause de tous les souverains, et qui l'est autant plus, que c'est la folie de ce siècle que cet esprit de license et d'indépendance et ces notions fausses d'une liberté malentendue, qui gagne tant de peuples et tant d'individus, et qui est si destructif de l'ordre et du bonheur véritable de la société en général«. — Her taler den solide konservative og ordenselskende statsmand, enevældens og autoritetens mand, for hvem mange af århundredets tanker var en ren pestilens. Men iøvrigt kom det engelske skridt meget belejligt for Bernstorffs planer om et bedre forhold til England. Diede måtte endelig benytte denne lejlighed til at knytte »les liens de l'harmonie«. Når England endelig engang indrømmede, at Danmark kunne være nyttigt for det, måtte man gribe denne lejlighed¹.

I en anden skrivelse af samme dato fulgte mere konkrete instrukser til Diede. Han skulle straks forsikre lord Suffolk om Danmarks reelle hensigter. Det vigtigste var efter Bernstorffs mening allerede gjort, nemlig udstedelsen af forbudet i Vestindien, der ellers kunne være blevet en vej for spekulanter fra hele Europa. Bernstorff mente ikke — eller måske foregav han ikke at mene — at risikoen for forsøg fra danskeres side var stor. Han vidste, at handelen på øerne mest skete fra København, og man havde ikke i Danmark købmænd, der var tilstrækkeligt rige eller foretagsomme, og udenlandske foretagender ville snart rygtes. Han tilføjede, at englænderne hellere skulle passe på deres egne øer og det hollandske St. Eustatius². Det sidste er uden tvivl rigtigt, og det er vel også sandt, at udenlandske foretagender i Danmark hurtigt ville rygtes. Men man kan næppe

¹ Geheimereg. 1775, s. 644v ff.

² Geheimereg. 1775, s. 646r.

give Bernstorff ret i, at danske handelskredse ikke havde kapital eller foretagsomhed nok til at tænke på en sådan handel. Huse som Fabritius & Wever, de Coninck, Ryberg og flere andre kunne disponere over endog meget store midler — et blik på Kurantbankens udlåns- og vekselkonti kan hurtigt vise det. I året 1775, da Bernstorff skrev dette, indbetalte de Coninck således næsten 115.000 rd. til Asiatisk Kompagni for køb på dets auktioner og Niels Ryberg mere end 150.000 rd¹. Lad være, at nogle af disse køb skete for udenlandsk regning — der kunne altså skaffes kapital til en indbringende handel. Risiko kunne man i høj grad eliminere ved forsikring, f. eks. hos Lloyds i London, der gladeligt forsikrede for alle, landsmænd, neutrale eller fjender², og det var i alt fald senere i århundredet almindeligt at lade policerne omfatte også »fejl ved papirerne«³. Hvad endelig foretagsomheden angik, ja, da havde lord Suffolk med sin bemærkning om theen nævnt et punkt, hvor det ikke havde manglet dansk handel på foretagsomhed. Men Bernstorffs ord var vel også bestemt for Suffolk, hvis viden om danske forhold næppe har været for omfattende.

Bernstorff havde bebudet, at det af England ønskede forbud skulle komme omgående. Helt så hurtigt blev det nu ikke udstedt, selv om man ikke her som i Holland trak afgørelsen ud i måneder. — Bernstorff begyndte med at anmode Generaltoldkammeret om oplysninger om alle de skibe, der i de sidste tre måneder var sejlet til Vestindien⁴. Svaret blev afleveret allerede dagen efter og oplyste bl. a., at eet skib var afsejlet fra London, eet fra Amsterdam, eet fra Marseille og eet fra Niels Rybergs oplag på Færøerne. Skønt der ikke fra Udenrigsdepartementet var spurgt specielt om våben, oplyste Generaltoldkammeret, der vel havde en anelse om, hvad det drejede sig om, at der i alle angivelserne kun var indført 4—5 geværer og 100 à 200 pund

¹ R.A. Asiatisk Kompagnis arkiv, nr. 300.

² Worsley and Griffith: *The Romance of Lloyds* (New York u.å), 179.

³ Rasch: *Dansk handel på Isle de France* (i Erhvervsarkivets årbog 1953), 23.

⁴ Geheimereg. 1775, s. 652r.

krudt, bortset fra 494 centner krudt og 16.000 kanonkugler, »hvis bestemmelse er bekiendt«, nemlig til militæret på øerne¹.

Den 23. kunne Bernstorff meddele Diede, at han havde gjort sin »rapport« til kongen om de engelske ønsker, men at denne havde ønsket at få mere detaljerede og nøjagtige oplysninger om alt i denne sag. Det ville derfor være endnu et par dage, før kongen kunne tage sin endelige beslutning, men Bernstorff forsikrede, at kongen som altid følte sig knyttet til det engelske »system« og håbede på engelsk held over for oprørerne. Der var derfor ingen grund til at tvivle på udfaldet af den kongelige resolution, men det var endnu for tidligt at forkynde den, og der var ingen grund til at presse på for en afgørelse, når det var uden betydning, at den tøvede lidt. — Videre udviklede Bernstorff, at der ikke var afsejlet skibe fra Elben eller dennes omgivelser, og der var heller ikke forlangt pas, der tydede på, at nogle skulle afsendes. Toldlisterne viste også, at der kun var afsendt de varer, der sædvanligvis sendtes til Vestindien. — Bernstorff håbede, at England ikke ville misbruge Danmarks føjelighed til at stille nye krav. Navnlig var det hans håb, at det ville undlade at visitere skibe til Amerika. Skete dette, ville han ikke svare for konsekvenserne. En kraftig optræden ved de lejligheder »où la dignité de la Nation est intéressée entre préférentiellement dans le système de S. Mte«. Han ville bede Diede nævne dette i sine samtaler med lord Suffolk. Senere i brevet vendte Bernstorff tilbage til dette punkt og pålagde Diede at »soutenir dans l'occasion nos droits avec fermeté et avec vivacité«. Det var vel lettere at undlade dette, tilføjede han, men han mente ikke, at sådanne bemærkninger kunne tages ilde op og ændre en »alliance«, hvis pligter og bånd alle var gensidige. Ellers ville den snart blive reduceret til ligegyldighed².

Først den 27. september afsendte Generaltoldkammeret en skrivelse med nøjere oplysninger om, at det havde eftersat pas-

¹ Udenrigsdep., pk. »korrespondancesager vedr. Nordamerika 1770—1811«.

² Geheimereg. 1775, s. 655v ff.

protokollerne helt tilbage til årets begyndelse og desuden gennemgået angivelserne af ladningerne fra København og Flensborg, de to vigtigste byer for udredninger til Vestindien, men uden at finde noget usædvanligt ved eksporten¹. Den 29. september havde Bernstorff opstillet og dateret sin indstilling til kongen. Koncepten findes med skriverhånd, men med mange rettelser af Bernstorff selv. Han opregner omhyggeligt de grunde, der taler for at følge det engelske ønske om et forbud mod eksport af våben og ammunition. Som punkt eet står, at da kongen altid selv under de nylige uenigheder havde fulgt det princip, at Danmark omhyggeligt skulle holde fast ved den politiske forbindelse med England, ville det være betænkeligt at tilsidesætte det netop nu. (Oprindeligt stod der for »uenigheder«: »på grund af dronning Caroline Mathilde«, men det slettede Bernstorff). Det ville derfor være en god lejlighed til at genoprette det gode forhold. Videre udviklede Bernstorff, at udsigten til stridigheder med England ikke var den smule fortjeneste værd, som man kunne vente, bl.a. fordi handelen på Amerika var usikker, da Englands sømagt var overlegen, og da der var vanskelighed med at få betaling fra amerikanerne. Et forbud ville derfor ikke betyde noget offer for den danske handel. Videre gentog Bernstorff den tanke, at oprørske undersåtter var fjender af alle konger og al lovlig magt, og at det fra gammel tid havde været brugeligt at nægte dem hjælp. Endelig mente han, at man burde være forsigtig, da England meget vel kunne tænkes at ville gå til yderligheder i denne sag, og fulgte man det engelske ønske, var det i det mindste sandsynligt, at englænderne ville afstå fra at visitere skibe i europæiske farvande. Et udkast til en forordning var vedlagt².

Dagen efter, den 30. september, kunne Bernstorff skrive til Diede, at kongen ikke havde vaklet et øjeblik med at give sit bevis på venskabet med England, og Diede skulle understrege, at det var sket uden forbehold³.

¹ D.f.u.å., pk. »Korr.akter vedr. Nordamerika 1770—1811«.

² R.A., D.f.u.A., pk. alm. korr.sager V, Vestindien I.

³ Geheimereg. 1775, s. 668r f. Forestillingen i Udenrigsdepartementets

Bernstorff havde ment, at sagen ikke hastede. de Laval, den engelske gesandt, havde en anden opfattelse. Den 30. september, samme dag som Bernstorffs skrivelse til Diede, kl. 7 aften foretog han et så usædvanligt skridt som at sende en note til Udenrigsdepartementet, hvori han mindede om, at Bernstorff havde lovet ham besked om fredagen (som var den 29.), og bad førstesekretæren erindre Bernstorff om det¹. Først den 2. oktober var Bernstorff imidlertid i stand til at give Laval den så ivrigt imødesete meddelelse, og samtidig fik General-toldkammeret anmodning om at udstede forbudet². Selve forordningen blev dateret den 4. oktober³. Den 2. januar 1776 indløb den til Vestindien, hvor det noteredes i regeringens journal, at den skulle publiceres⁴.

Gangen i dette forbuds tilblivelse er tydelig nok. Bernstorffs politik er også klar. Men der er i alt fald eet stort spørgsmål i denne forbindelse: hvorfor varede det så længe, før det blev udstedt? At dømme efter Bernstorffs breve til Diede kan det ikke være ham, der ønskede at trække tiden ud, jævnfør hans udglattende forklaring den 23. september. Hvem var det, der ville have yderligere oplysninger? Var det i statsrådet, at Bernstorff havde mødt modstand? Eller var det handelsinteresser uden for statsrådet, der gik mod forbudet? Resultatet blev dog, at Bernstorff fik sit forbud gennemført. Den 10. oktober skrev han til Diede, at denne kunne overlevere plakaten og mundtligt forsikre, at der ikke ville komme forbudte varer fra Danmark⁵. Denne rapporterede, at man i engelske regeringskredse havde modtaget meddelelsen med stor tilfredshed, og at man der var af den opfattelse, at det ikke ville blive muligt for oprørerne at skaffe sig de våben, de savnede⁶.

forestillings- og resolutionsprotokol er dateret 29/9, men kongens vedføjede approbation er ikke dateret.

¹ I pk. alm. korr.sager, Vestindien I.

² Skr. af 1775 2/10, ibidem.

³ Korr.akter vedr. Nordamerika 1770—1811.

⁴ R.A., Den vestindiske regerings journal 1776, nr. 16.

⁵ Geheimereg. 1775, s. 691v f.

⁶ Depecher fra London 1775 20/10 og 31/10.

Heri forregnede den engelske regering sig, som Dorlodot har påvist. Men havde Bernstorff for alvor regnet med at kunne undgå opbringelser af danske skibe, havde også han forregnet sig. Allerede den 9. november samme år fandt den første sted i et europæisk farvand, til stor fortørnelse for Bernstorff¹.

Problemerne om disse opbringelser skal ikke berøres her. Derimod skal det undersøges, om det kan konstateres, om forbudet er blevet respekteret eller overtrådt.

Fra engelsk side blev der kun en enkelt gang klaget over, at danske undersåtter skulle have solgt krigsfornødenheder til oprørerne. Det var i april 1777, at de Laval beklagede sig over, at en amerikansk skonnert skulle have fået 10 små tønder krudt på St. Croix. Samtidig protesterede han mod, at der fra forterne der var saluteret for det amerikanske flag. Denne klagepost var alvorligere, da salut kunne betyde noget i retning af anerkendelse af flaget og dermed af den oprørske statsdannelse². Denne episode fik dog ingen følger, bl.a. fordi salut for og brug af de amerikanske flag allerede før den engelske klage var blevet forbudt af generalguvernør Clausen³. I de mange og ikke altid ligefrem i sædvanlig diplomatisk sprogbrug affattede skrivelser, der udveksledes mellem Clausen og den engelske generalguvernør i Vestindien, ses heller ikke, at englænderne beskyldte danske for våbenhandel, men det fremgår, at der trods al risiko for opbringelse kom mange amerikanske skibe til øerne, og det ses også, at der fandt megen »snighandel«⁴ sted fra disses udhavne⁴.

At ikke alle kredse var lige tilfredse med forbudet, fremgår bl.a. af en skrivelse fra konsulatet i Bordeaux fra april 1778. Konsulen, Fritz de Lilliendahl, indberetter, hvorledes handelen på Amerika stadig trives, og han nævner, at der sælges sejldug, bly, kugler, kanoner, krudt og mange andre varer, som også

¹ Geheimereg. 1775, s. 791v f.

² Geheimereg. 1777, s. 188r ff og 203v ff.

³ R.A., Generalguvernørens arkiv: P. Clausens korr.protokol med betjente o.a. 1777—81, skr. af 1777 1/7, og P. Clausens korr.prot. med kammeret, skr. 1778 ²⁸/₂.

⁴ R.A., Alm. korr.sager, V, Beretninger fra guvernementet i Vestindien I, 1778—1793.

Danmark-Norge ville kunne levere¹. Dette røkkede dog ikke den danske regerings holdning. Endnu i 1782 erindrede Kommercekollegiet konsulatet om, at forordningen af 1775 stadig havde gyldighed². Der kunne være så megen mere grund dertil, som englænderne i den officielle motivering for krigserklæringen til Nederlandene i 1780 som begrundelse bl.a. havde anført, at der fra hollandsk Vestindien var solgt våben til oprørerne, og en af deres første aktioner efter krigsudbruddet var da også erobringen af de hollandske øer St. Eustatius, St. Martin og Saba³.

At ikke alle danske tog det udstedte forbud efterretteligt, var at vente. Et enkelt vidnesbyrd derom er ved et tilfælde blevet bevaret. Skibet »Prins Friderich«, der tilhørte det Vestindiske Handelsselskab, havde i 1781 forladt København og var gået til Norge, hvor det gjorde et længere ophold for at blive repareret og indlade tømmer. Med dette sejlede det til Bordeaux, hvor det meste af eller hele tømmerladningen blev solgt og andre varer indtaget. Disse transaktioner blev tilbørligt indført i skibets regnskab, og bilag blev vedlagt. Men en enkelt handel blev ikke indført. Det var, at kaptajnen, løjtnant i Søetaten Fr. Stibbølt, der havde orlov fra marinen⁴, den 20. april 1782 købte seks kanoner for 1023 livres af en mand, der underskrev sig Jens Jacobsen Gram. Kvitteringen beholdt Stibbølt sammen med de øvrige bilag, men indførte som sagt ikke købet i skibets regnskab, hvor kanonerne heller ikke optræder ved ladningens salg i Vestindien. Skibet var i forvejen armeret. Havde de i Bordeaux købt været til supplement af skibets bestyknings, havde der vel ikke været noget til hinder for at indføre dem i skibets regnskab eller inventar. Sandsynligst er det derfor, at Stibbølt har taget dem med for egen regning⁵.

¹ R.A., Konsulatsarkiv Bordeaux, skr. af 1778 ¹¹/₄ til Udenrigsdepartementet.

² Samme arkiv, indkommen skrivelse nr. 60/1782.

³ Bilag til depeche fra London 1781 ²/₁ og depeche 1781 ¹³/₃.

⁴ Topsoe-Jensen og Marquard i *Officerer i den dansk-norske Søetat II* (1935), 557.

⁵ R.A., Vestindisk Handelsselskabs arkiv, pk. »Breve og regnskaber vedk. skibet »Prins Friderich« 1781—88 og 1790—92».

Om sælgeren, Jens Jacobsen Gram, er intet bekendt. Den 20. april, da salget af kanonerne fandt sted, lå ikke færre end 15 andre danske skibe i Bordeaux' havn — deraf to, der kom fra Amsterdam, og to fra Ostende — men Gram var ikke skipper på noget af dem¹. Han har heller ikke korresponderet med konsulatet og var ikke skipper på noget skib, der i årene 1781—83 gik gennem Øresund. Hans sprog er dog tydeligt nok dansk, selv om såvel ortografi som skrift er meget ubehjælpomme. Han er ikke indskrevet i det københavnske skipperlavs protokoller og ej heller fundet blandt kaptajner eller redere i Kommercekollegiets lister over »hjemmehørende skibe«, men disse er ikke fuldstændigt bevaret².

Det danske forbud mod udførsel af våben og ammunition blev således til i anledning af, at England satte kraftigt ind på at standse alle mulige forsyningskilder for disse artikler, ikke blot fra Vestindien, men også fra selve Europa. Den danske regering gik med til at udstede det, dels fordi det passede ind i Bernstorffs daværende stræben efter at opnå et bedre forhold til England, dels fordi det uden tvivl kunne være forbundet med en vis risiko at lade være. Den relativt lange tid, der forløb mellem den engelske anmodning og forbudets udstedelse, kan dog tyde på, at der har været en vis modstand mod det, men det kan for nærværende ikke siges, hvem denne modstand kom fra.

Stort set synes forbudet at være blevet overholdt. Der var ikke klager af betydning fra engelsk side, og ellers er der kun fundet et enkelt eksempel på, at et skib er sejlet til Vestindien med kanoner under forhold, der gør det sandsynligt, at der har fundet en overtrædelse af forbudet sted. Dorlodots teori om, at dansk-norske skibe i stor udstrækning skal have deltaget i transporterne af våben til de oprørske amerikanere har således ikke kunnet bekræftes på grundlag af det foreliggende kildestof.

¹ Konsulatsarkivet fra Bordeaux, skibsliste 1781—1800.

² Frédéric de Coninck foretog i året 1778 store bestillinger af kanoner hos huset Wahrendorff i Stockholm og betalte dem med vekslers på sin broder Jean de Coninck i Amsterdam. Men det drejer sig formentlig om de kanoner, som han i 1779 angav til eksport til Ostindien. (Det Wahrendorffske arkiv på Åkers Stykkebruk, skrivelser i pk. 219 og 223. General-toldkammerets københavnske kontors journal 1779, nr. 1706, R.A.).